

LOTHAR SIEBER¹, WOJCIECH J. CYNARSKI²

¹Committee of Scientific Research, Idōkan Poland Association, Munich (Germany)

²Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski (Polska),

Komisja Badań Naukowych, Stowarzyszenie Idōkan Polska, Rzeszów (Polska)

Sztuki walki na monetach i medalach / Martial arts on coins and medals

Submission: 29.09.2007, acceptance: 15.10.2007.

Słowa kluczowe: sztuki walki, numizmatyka, medalierstwo, falerystyka

Problem i perspektywa teoretyczna: Celem przeprowadzonych badań była eksplikacja fenomenu sztuk walki na monetach i medalach. Zastosowano podejście do zagadnienia z perspektywy numizmatyki i dziedzin pokrewnych oraz humanistycznej teorii sztuk walki.

Materiał i metody: Materiał badań stanowiły zasadniczo treści katalogowe i zbiory własne. Zastosowano takie metody jak analiza treści literatury przedmiotu oraz analiza treści walorów numizmatycznych i sztuki medalierskiej, do czego uzupełnieniem jest refleksja historyczna i porównawcza nad uwiecznionymi w owych walorach tradycjami militarnymi i symbolami dróg wojowników różnych kultur.

Wyniki i wnioski: Rezultaty badań i konkluzje sformułować można następująco. Wśród wyobrażeń na monetach znajdujemy: 1) sztuki walki będące jednocześnie sportami walki (jak olimpijskie *jūdō* i *taekwondo* bądź pozaolimpijskie *karate* i *wu shu*); 2) dzisiejsze dyscypliny olimpijskie o rodowodzie militarnym (np. szermierka); 3) dawne umiejętności wojowników i rycerzy. Ponadto z historyczną sztuką wojenną wiążą się takie kategorie, jak: 1) waleczni władcy i przywódcy, historyczni bohaterowie, 2) pisarze i postaci literackie, 3) bohaterstwo wojenne i bohaterowie, 4) fortyfikacje. Z drogą sztuk walki wiąże się także ideał szlachetnego i twórczego mistrza moralnej drogi, co zostało pokazane na wybranych przykładach. Pokazano też medale i odznaki o treści wskazującej ogólnie na kulturę fizyczną, sport lub różne sztuki walki i tradycje rycerskie.

Wprowadzenie

Monety – pieniądź kruszcowy – pozostają w użyciu od ok. 700 r. p.n.e. W tym czasie ich postać i sens uległy zmianie tylko w niewielkim stopniu. Stanowią jednocześnie produkt kulturowy i czynnik kulturotwórczy. Fizyczna postać pieniądza, zwłaszcza monet, podlega uwarunkowaniom społeczno-ekonomicznym i kulturowym, jak prawo Kopernika i Greshama [Grzybowski 1972, s. 238; Cynarski, Cynarska 2004]. Dotyczy to zawartości cennych kruszców, czy też – ogólniej – materiału użytego do produkcji, a także techniki wytwarzania i wyobrażeń na jednej lub obydwu stronach (awers i rewers) metalowego zwykle krążka. Ta właśnie symboliczna treść zawarta na monetach, a także medalach i odznakach będzie tutaj obiektem analizy i refleksji pod kątem zawartości wyobrażeń kojarzących się ze sztukami walki.

W klasyfikacji monet wyróżniane są ich typy ze względu na wyobrażoną na nich treść. Ponadto wyróżnić należy monety obiegowe i tzw. próbne, przeznaczone wyłącznie dla kolekcjonerów [Czaplicki Z. 1994]. Dla dalszych analiz interesujące będą zwłaszcza monety i medale ze stemplami ukazującymi symbolikę sztuk i sportów walki, bądź także postaci bohaterów i pewne treści z obszaru kultury militarnej.

Zdzisław i Krzysztof Czapliccy [2004] wskazują na przydatność numizmatyki w edukacji olimpijskiej dzieci i młodzieży. Podobnie owa dyscyplina pomocnicza historii oraz medalierstwo i falerystyka służyć mogą zainteresowaniu i lepszemu poznaniu kultur krajów pochodzenia sztuk walki, jak i samych sztuk walki.

Ujmując historycznie, charakterystyczną cechą monet celtyckich był powtarzający się dość często motyw jeźdźca, uzbrojonego najczęściej w dzidę lub oszczep [patrz: Morawiecki 1986]. O ile monety bite przez władców bizantyjskich przedstawiały ich podobizny i symbole religijne, częstym motywem monet średniowiecznych i późniejszych jest, obok imion emitenta lub jego

podobizny, broń kojarząca się z władzą – **miecz** [por.: Salamon 1987; Mikołajczyk 1983; Haczewska *et al.* 1984]. Przykładowo, na medalach z serii Królewskiej Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego (PTAiN) miecz pojawia się jako atrybut m.in. Mieszka I, Bolesława Chrobrego, Bolesława Śmiałego, Bolesława III Krzywoustego, Władysława I Łokietka, Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka [Kabaj 1983], przy czym przyjęta tu ikonografia nawiązuje do motywów z epoki. Analogicznie, na koniu i z mieczem pokazano św. Stefana, króla Węgier, na monecie 500 forintów z 1972 r. [50 éves... 1974], a popiersie z mieczem i zbrojnych jeźdźców na złotej monecie 500 szylingów z 1996 r. poświęconej cesarzowi Henrykowi II, wydanej z okazji 1000-lecia Austrii [Günter Schön 1996, s. 357].

A oto inne jeszcze przykłady z historii mennictwa: na półtalarach i niektórych talarach koronnych oraz na monetach toruńskich z mieczem i jabłkiem figuruje Władysław IV [Kamiński, Kurpiewski 1984]. Nie widzimy miecza na emisjach kolejnych władców Polski¹, jeśli nie liczyć dobytego miecza w herbie Pogoń – aż po Augusta III (jego halerze, talary i dukaty) [Kamiński, Kopicki 1976; Kamiński, Żukowski 1980; Kamiński, Kurpiewski 1982]. W pełnej zbroi przedstawiono na monetach unijnych Ludwika I Bawarskiego [Korczyńska, Paszkiewicz 1989, s. 244]. Miecz trzymały w pazurach dwugłowe orły austriackie i rosyjskie Aleksandra I. Nie tylko w tradycji Europy miecz jest orężem o znaczeniu symbolicznym – orężem władzy, prawa i sprawiedliwości, wyrazem siły i gotowości do walki.

Co znamienne, późniejsi królowie polscy, zwani elekcyjnymi, przedstawiani są częściej z **szablą**, jak dotyczy to Zygmunta III, Jana II Kazimierza, Michała Korybuta Wiśniowieckiego, Jana III Sobieskiego, Augusta III i Stanisława Augusta [Kabaj 1984].

Sporty walki na monetach sportowych

Wśród monet polskich znajdujemy jedynie wyobrażenie łuczniczki (1000 zł, na pamiątkę IO w Seulu, 1988), parę zapaśników podczas walki (2 i 20 zł, IO w Atlancie) oraz srebrną 10-złotówkę z parą florecistów walczącą na tle Akropolu na rewersie (IO w Atenach, 2004) [Czaplicki Z. 1994; Parachimowicz 1995; Czaplicki Z., Czaplicki K. 2004a, b]. Sportowe łucznictwo i szermierka wywodzą się z europejskich tradycji rycerskich i militarnych, natomiast mają niewiele wspólnego z azjatyckimi sztukami walki. Olimpijskie *jūdō* ani *taekwondo* nie doczekały się jeszcze miejsca na okolicznościowych monetach polskich.

Na monetach wielu krajów znajdujemy podobne, a także inne wyobrażenia, motywy i symbole związane z tradycjami sztuk walki. Możemy tu wyróżnić postaci i motywy z bohaterskiej historii różnych krajów i narodów, a także uprawianych obecnie form szlachetnej samoobrony.

W większości przypadków sztuki walki wskazują inne cele i sensy niż sport; odrzucają dość często wszelką sportową rywalizację. Oprócz celu praktycznego, jakim jest nabycie realnych umiejętności w zakresie samoobrony i walki, znajdujemy tu cel konstytutywny – zwłaszcza dla japońskiego *budō* i pokrewnych dróg sztuk walki – polegający na samodoskonaleniu osobowości, rozwoju moralnym i wewnętrznym (duchowym) ćwiczącego [Cynarski 2004]. Toteż od niepamiętnych czasów w opisie „drogi wojownika” stosowane są pewne znaki i symbole. Jest to wspólne dla wielu kultur. Na przykład walka rycerza, czy też innego bohatera, ze smokiem stanowi symboliczne wyobrażenie walki ze złem lub z własną, wewnętrzną ciemną stroną osobowości [Bauer, Dümotz, Golowin 2002, s. 551].

Ten właśnie motyw – walkę św. Jerzego ze smokiem – przedstawiają historyczne rosyjskie kopiejki, np. miedziana kopiejka z 1705 r. lub moneta 2 kopiejki z 1765 [Zwaricz 1976, tab. 26, 29]. Podobnie okolicznościowe niemieckie 3 marki z 1915 r., gdzie pokazany jest św. Jerzy na koniu i z włócznią w walce ze smokiem [Schön Günter 1996, s. 51]. Analogiczne wyobrażenie występuje w przypadku herbów niektórych miast, gdzie bohater (np. Archanioł Michał, patron europejskiego rycerstwa) pokonuje smoka. Dotyczy to np. Białej Podlaskiej, Łańcuta i Strzyżowa (fot. 1).

¹ Np. zwycięski Jan III Sobieski upodobał sobie swe popiersie z wieńcem laurowym na głowie [Kamiński, Kurpiewski 1982, s. 245–271].

Fot. 1. Pomnik Archaniola Michała w Strzyżowie [fot. Ł. Cynarski, IRK-MC, 2006, t. 6, s. 378] / **Photo 1.** Monument of Archangel Michael in Strzyżów

Gerhard Schön [1995] w swym *Katalogu monet olimpijskich świata* zamieszcza m.in.:

1. CCCP (ZSRR), 10 rubli, 1980, IO w Moskwie, walczący dżudocy;
2. San Marino, 100 lirów, 1980, także XXII IO, antyczny łucznik;
3. Cuba, 1 peso, 1983, dżudocy;
4. Egipt, 5 funtów, 1984, walka na kije i zapasy;
5. Mauretania, 500 ouguiya, 1984, „International Games, Fencing” – szermierz;
6. Korea Południowa, 2000 won, 1987, XXIV IO „Seoul 1988”, dżudocy – rzut *tai-otoshi*;
7. Korea Południowa, 5000 won, 1987, XXIV IO „Seoul 1988”, taekwondocy;
8. ChRL, 100 yuan, 1988, *wu-shu* – kobieta z mieczem *jian*;
9. Tonga, 1 pa’anga, 1988, dżudocy – rzut *okuri-ashi-barai*;
10. Hiszpania, 1 escudo (10 000 pesetas), 1991, symboliczne wyobrażenie kopiącego zawodnika *taekwondo*;
11. Gibraltar, 1 crown, 1991, wyścigi rydwanów;
12. Egipt, 5 funtów (5 livres), 1992, starożytna walka na kije;
13. Australia, 1 dolar, 1992, XXV IO w Barcelonie, rzut oszczepem;
14. Gibraltar, 10 funtów = 14 ecu, 1992, zbrojny rycerz na koniu;
15. Gibraltar, 25 funtów = 35 ecu, 1992, zbrojny rycerz na koniu;
16. Gibraltar, 50 funtów = 70 ecu, 1992, zbrojny rycerz na koniu;
17. Nikaragua, 10 dolarów, 1992, rzut dyskiem;
18. CCCP, 1 rubel, 1991, „Barcelona 1992”, oszczepnicy: starożytny – grecki i współczesny;
19. São Tomé & Príncipe, 1000 dobras, 1992, „Atlanta 1996”, w katalogu podpisane jako „Judo”, gdy tymczasem przedstawia dwóch karateków lub taekwondoków i kopnięcie *yoko-tobi-geri* oraz sinojapońskie ideogramy „karate”;
20. Norwegia, 1500 koron, 1994, dawni wojownicy na nartach.

W zestawieniu pominięto awersy i widniejące tam godła, jak litewska „Pogoń” lub inne symbole tradycji rycerskich.

O ile w czasach Achillesa lub w średniowieczu rzut oszczepem ćwiczone na celność i była to ważna umiejętność militarna, dzisiejsze dyscypliny sportowe jedynie genetycznie wiążą się z owymi umiejętnościami wojennymi. Podobnie dotyczy to rzutu dyskiem, szermierki sportowej lub łucznictwa i jazdy konnej. W zestawieniu znajdujemy: 1) sztuki walki będące jednocześnie sportami walki (jak olimpijskie *jūdō* i *taekwondo* oraz pozaolimpijskie *karate* i *wu shu*); 2) dzisiejsze dyscypliny olimpijskie o rodowodzie militarnym (np. szermierka); 3) dawne umiejętności wojowników i rycerzy.

Z kolei katalog Güntera Schöna [1996] zawiera motywy tradycji militarnych, jak:

1. Szwajcaria, 5 franków, 1976, z okazji 500-lecia bitwy pod Murten – wojownicy Konfederacji Helweckiej z włóczniami (s. 386);
2. Szwajcaria, złote 25 franków, 1955, Wilhelm Tell z kuszą (s. 383);
3. Szwajcaria, srebrne 5 franków, 1939, 600-lecie bitwy pod Laupen – wojownik z procą (s. 381);
4. NRD, 5 marek, 1976, 200. rocznica urodzin pruskiego bohaterskiego huzara Ferdynanda von Schilla – huzarskie czako i szabla (s. 197).

Tutaj mamy wyraźną ekspozycję tradycji kantonów szwajcarskich w zakresie białej broni – długiej włóczni, kuszy i procy. Pojawiają się też sławni, legendarni już bohaterowie, jak Wilhelm Tell (poz. 2) i Ferdynand von Schill (poz. 4). Występują więc związki między historią i tradycją danego kraju i narodu a treściami zawartymi na monetach. Pomijamy tu trwającą od XVIII wieku rywalizację francusko-włoską w szermierce (szpada i floret), która zapewne wymagałaby osobnego opracowania.

Na monetach polskich² bohaterowie licznych wojen i powstań narodowych lub także inne motywy militarne pojawiają się dość często. Eksplikacją tego zjawiska są:

1. srebrne (Ag 900) 100 zł, 1966, „Tysiąclecie Państwa Polskiego”, Mieszko I (z mieczem i tarczą z piastowskim orłem i Dąbrówką);
2. złote 10 i 20 zł, 1025 r., król Bolesław Chrobry (1025–1925);
3. miedzionikłowe 50 zł, 1980, „Bolesław I Chrobry – 992–1025”;
4. 200 zł (Ag 750) i 2000 zł (Au 900), „Bolesław I Chrobry – 992–1025” [Parachimowicz 1995, s. 102] – na monecie 200 zł król dzierży włócznię św. Maurycego;
5. z marszałkiem Józefem Piłsudskim – obiegowe srebrne 2, 5 i 10 zł z lat 1934–1939 [Parachimowicz 1995, s. 35–42];
6. srebrne 50 000 zł z J. Piłsudskim – „70. rocznica odzyskania niepodległości”, 1988 [*ibidem*, s. 84, 122];
7. seria 5 monet złotych i srebrnych „Marszałek Piłsudski”, wybitych w Kalifornii (USA), 1990 r. [*ibidem*, s. 187];
8. srebrne obiegowe 10 zł z królem Janem III Sobieskim, 1933;
9. miedzionikłowe obiegowe 50 zł, 1983, „300 lat Odsieczy Wiedeńskiej, Jan III Sobieski 1674–1696” (fot. 2) oraz srebrne kolekcjonerskie (Ag 750) 200 zł z tego samego roku [Parachimowicz 1995, s. 74, 105];
10. miedzionikłowe obiegowe 10 zł z Tadeuszem Kościuszką, lata 1959–1960, 1966, 1969–1973 [Parachimowicz 1995, s. 56];
11. 100 zł (Ag 625) i 500 zł (Au 900), 1976, Tadeusz Kościuszko [Parachimowicz 1995, s. 88];
12. seria 5 monet złotych i srebrnych z T. Kościuszką, przedstawionym z szablą i na koniu, wybitych w Kalifornii (USA), 1990 r. [*ibidem*, s. 185];
13. 200 000 zł, Ag 750, 1994, „200. rocznica Powstania Kościuszkowskiego 1794–1994” [*ibidem*, s. 201];
14. 100 zł (Ag 625) i 500 zł (Au 900), 1976, Kazimierz Pułaski [*ibidem*, s. 89];
15. miedzionikłowe 500 zł, 1989, „50. rocznica wojny obronnej Narodu Polskiego” – żołnierze (piechota) z karabinami [*ibidem*, s. 82].

² W zestawieniu pominięto monety próbne [por.: Kamiński 1983, s. 94–332].

16. 100 000 zł, Ag 750, 1991, „Żołnierz polski na frontach II wojny światowej – mjr Hubal” [*ibidem*, s. 188];
17. 50 000 zł, miedzionikiel, 1992, „200 lat Orderu Virtuti Militari” [*ibidem*, s. 183];
18. 100 000 zł, Ag 900, 1994, „50. rocznica Powstania Warszawskiego 1944–1994”, z walczącym powstańcem [*ibidem*, s. 190];
19. 200 zł, Au 900, 1996, Henryk Sienkiewicz, jego podobizna oraz postacie jeźdźców – M.J. Wołodyjowskiego i O. Zagłoby z „Trylogii”, na awersie zaś obok orła – stylizowana twierdza, chorągwie i proporce, stempel lustrzany;
20. 100 zł, Au 900, 1997, król Stefan Batory 1576–1586;
21. 2 zł obiegowe (tzw. *nordic gold*) i 20 zł, Ag 925, 1997, zamek w Pieskowej Skale;
22. jw., 2002, zamek w Malborku [*Broszury NBP*];
23. 2 zł obiegowe i 20 zł w srebrze (stempel lustrzany), 2005, na 350-lecie obrony Jasnej Góry i zwycięstwa, z postacią bohaterskiego przeora Augustyna Kordeckiego i fortyfikacją bronionego sanktuarium³.

Fot. 2. Król Jan III Sobieski 1674–1696, 50 zł, „300 lat Odsieczy Wiedeńskiej” / **Photo 2.** King Jan III Sobieski, 50 zloty, „300th anniversary of the of Vienna” (źródło / source: W.J.C.)

Ogólnie możemy tu wyróżnić kilka kategorii, a mianowicie: 1) waleczni władcy i przywódcy, bohaterowie, jak: Mieszko I, Bolesław Chrobry, Stefan Batory, Jan III Sobieski, Józef Piłsudski, w tym bohaterowie Polski i USA – T. Kościuszko i K. Pułaski⁴; 2) twórcy i postaci literackiej tradycji – jak H. Sienkiewicz i Jerzy Michał Wołodyjowski, niepokonany nigdy mistrz szabli i rycerz bez skazy; 3) bohaterstwo wojenne i bohaterowie, jak polscy żołnierze września 1939, major Henryk Dobrzański „Hubal”, oraz poświęcony im Order Virtuti Militari; 4) fortyfikacje – od Malborka po Zbaraż lub Kamieniec Podolski (na monecie z poz. 19 w zestawieniu). Szlachetne kruszce podkreślają znaczenie danej postaci, rocznicy wydarzenia itp.

Medale okolicznościowe

W Idokan Europe International najwyższe wyróżnienie – Order Rycerski Fujiyama (*der Fudschijama Ritterorden*) wręczany był 33 razy od roku 1950 do 1998. Wybity był w brązie, jednostronnie, z uchwytem do wstążki w barwach austriackich (fot. 3).

³ W całym badaniu pominięto monety tzw. obelężnicze, a sztukę fortyfikacji ilustrują tu jedynie pozycje 21–23 – zamki w Malborku i Pieskowej Skale oraz klasztor na Jasnej Górze.

⁴ Nb. monety te bito często z myślą o amerykańskiej Polonii jako nabywcach, czy w ogóle – amerykańskim rynku.

Fot. 3. Order Rycerski Fujiyama / **Photo 3.** Order of Fujiyama Knight **Fot. 4.** Medal Pamiątkowy Ericha Rahna / **Photo 4.** The Erich Rahn Commemorative Medal (źródło / source: L. Sieber)

W 2006 roku DJJR „Erich Rahn” e.V. powołało Medal Pamiątkowy Ericha Rahna (*die Erich Rahn Gedenkmedaille*) i w tym też roku 6 takich medali zostało przyznanych zasłużonym instruktorom i działaczom tego najstarszego niemieckiego stowarzyszenia praktyków azjatyckich sztuk walki – podczas jubileuszu 100-lecia berlińskiej szkoły E. Rahna. Wybito je w srebrze, stemplem lustrzanym (fot. 4).

W roku 2007 tylko w dwóch egzemplarzach wydano medal jubileuszowy (w mosiądzu, jednostronny) z napisem: „Sensei Wojciech J. Cynarski – XXX lat na drodze budō, XX lat jako nauczyciel/trener, XV lat pod kierunkiem Mistrza Lothara Siebera (budō & idō) 1977–2007” (fot. 5).

Fot. 5. Medal jubileuszu 30-lecia na drodze sztuk walki / **Photo 5.** Medal of jubilee 30 years on the martial arts' way (źródło / source: W.J.C.)

Fot. 6. Medal Kongresu EST w Liège z mistrzem Nakmurą / **Photo. 6.** Medal of EST Congress in Liège – with master-teacher Nakamura (źródło / source: W.J.C.)

Kolejnym przykładem pamiątkowego waloru o tematyce sztuk walki jest medal z Kongresu European Sobukai Takeda-ryu (EST) z napisem w otoku: „* II Congres Takeda-ryu * Liège 1995”. W centrum koła znajduje się popiersie lidera szkoły klasycznego *aikijutsu* (*takeda-ryū nakamura-ha*), *sōke* Hisashi Nakamury Minamoto-no Hisamitsu 10 dan [fot. 6, por.: Cynarski, Obodyński, Litwiniuk, Cynarska 2006].

Order Rycerski Fujiyama zawiera jedynie pewną symbolikę – medytującego, a więc skoncentrowanego na doskonaleniu wewnętrznym wojownika, siedzącego u stóp góry Fuji. Góra ta i wschodzące Słońce są symbolami kultury japońskiej i tamtejszej tradycji *budō*. Medal Ericha

Rahna (fot. 4) i Medal Kongresu EST z H. Nakamurą (fot. 6) poświęcone są jednocześnie tym właśnie mistrzom-liderom i wydarzeniom, jak 100-lecie szkoły lub europejski kongres. Natomiast pozbawiony ikonografii jubileuszowy medal (fot. 5) zawiera jedynie zapis istotnego faktu. Tych kilka przykładów ilustruje różne przejawy sztuki medalierskiej związanej ze środowiskiem sztuk walki. Są to jednak wybrane i nie jedyne przejawy zjawiska wielce zróżnicowanego, wymagającego zapewne dalszych badań.

Rycerze prawdy

Niektórym wojownikom dane jest dojrzeć lub dojść na swej moralnej drodze życia do poziomu mędrca. W humanistycznej teorii sztuk walki kategoria „homo creator nobilis” dotyczy ludzi wyjątkowych⁵, łączących wybitne walory intelektu z odwagą i walecznością w imię dobra, wysoki poziom moralny i duchowy, jednocześnie szlachetnych i twórczych [Cynarski 2004]. W niniejszym studium uwzględnimy tylko dwa przypadki – Mikołaja Kopernika [Biskup 1971; Grzybowski 1972] i Jana Pawła II [Szyszko-Bohusz 2006]. Obydwu poświęcono liczne monety i medale, nie tylko polskie.

Oto przykłady:

1. Polska, obiegowe, miedzioniklowe 10 zł z Mikołajem Kopernikiem z lat 1959, 1965, 1967–1969 [Parachimowicz 1995, s. 55];
2. Polska, srebro (Ag 750), 100 zł, 1973 i 1974, Mikołaj Kopernik, wybite stemplem lustrzanym (fot. 7);
3. kolekcjonerskie (Au 900), 2000 zł, 1979, „Mikołaj Kopernik, 1473–1543” [*ibidem*, s. 114];
4. (Ag 750), 5000 zł, 1989, „Toruń – Mikołaj Kopernik” [*ibidem*, s. 115];

Fot. 7. Rewers monety 100 zł z podobizną Mikołaja Kopernika (1973) / **Photo 7.** Reverse of the coin 100 zloty with Nicholas Copernicus (źródło / source: W.J.C.)

1. Austria, srebrne 500 szylingów, 1983, popiersie Jana Pawła II w geście błogosławieństwa i napis „Katholikentag Johannes Paul II” [Schön Günter 1996, s. 330];
2. Austria, medal PAPST JOHANNES PAUL II, na rewersie napis „Der Heilige Vater in Österreich / Mariazell 1983”, wybito w wersjach Ag i Au;
3. Austria, 500 szylingów (Ag 925), 1988, prawy profil Jan Paweł II [Schön Günter 1996, s. 339];
4. Polska, seria 6 monet srebrnych i złotych, 1982, z Janem Pawłem II [Maciaszek 1983a];
5. Polska, srebrne 10 000 zł, 1987, błogosławiący Jan Paweł II oraz seria innych jeszcze monet kolekcjonerskich, także złotych [Parachimowicz 1995, s. 117–120; 83, 113–114];
6. Polska, kolekcjonerskie (Ag 925) 10 zł, 1997, „Jana Pawła II Eucharystia i wolność” [Broszury NBP];
7. Polska, kolekcjonerskie srebrne (próba 925) 10 zł i złote (900) 200 zł, 2002, napis „Pontifex Maximus”, stemplem lustrzanym;
8. Polska, 10 zł (Ag 925), 1998, „20-lecie pontyfikatu Jana Pawła II”, stempel lustrzany;

⁵ Przykłady owych szlachetnych dnia dzisiejszego podawane są choćby na łamach IRK-MC, w kolejnych tomach.

9. Polska, 10 zł (Ag 925) i 100 zł (Au 900), 1999, „Jan Paweł II Pielgrzym”, obie wybite stemplem lustrzanym [*Broszury NBP*];
10. Polska, kolekcjonerskie złote, srebrne i srebrne platerowane jednostronnie złotem „Jan Paweł II 1920–2005” oraz obiegowe 2 zł (stop *nordic gold*), 2005 [*Agostino... 2006*];
11. Mennica Polska prowadziła także sprzedaż wybitych tam srebrnych medali i kompletów monet – także próbnych i platerowanych złotem – wydanych w hołdzie papieżowi Janowi Pawłowi II. Ponadto Narodowy Bank Polski wydał pierwszy polski banknot kolekcjonerski o nominale 50 zł (z datą emisji 16 października 2006), poświęcony Janowi Pawłowi II⁶;
12. Medal polsko-amerykański wydany przez Polish American Numismatic Association w Chicago, 1983, z okazji 300-lecia odsieczy wiedeńskiej z Janem III Sobieskim, Janem Pawłem II i Innocentym XI⁷;
13. USA, 1 dolar, srebrny pozłacany, 2003, „John Paul II – 25th anniversary of pontificate, in God we trust”, wybito w nakładzie 100 000 egz.;
14. Watykan, 500 lirów (Ag 835), 1980, lewy profil papieża i otokowy napis IOANNES PAVLVS II.P.M. AN.I. [*Maciaszek 1981*];
15. Watykan, 1 euro, 2002, moneta obiegowa z wizerunkiem Jana Pawła II [por. także: *Lipiński 1983*];
16. Należy tu uwzględnić także chociażby monety z krajów afrykańskich, wydane z okazji pielgrzymek tego papieża [*Maciaszek 1988*] i wielką liczbę innych jeszcze monet i medali [*Maciaszek, Paszkiewicz 1980*; *Duński, Maciaszek 1982*; *Maciaszek 1983c*; *S.L. 1983*].

Wybitny uczony swej epoki i jeden z najwybitniejszych w historii Mikołaj Kopernik (który nb. działał dość sporo dla samego mennictwa) doczekał się swych portretów na monetach i medalach zwłaszcza w Polsce. Natomiast Wielki Papież, jako autorytet moralny i wybitna postać przełomu wieków, jest w większym stopniu obecny w globalnej świadomości ludzi początku XXI wieku, a jego wizerunki pojawiają się także częściej i w skali globalnej. Zapewne oprócz czynnika religijnego o liczbie walorów numizmatycznych „o tematyce papieskiej” decydują też względy komercyjne.

Medale turniejowe

Fot. 8. Złoty medal *jūdō* / **Photo 8.** Gold medal in judo (źródło / source: W.J.C.)

Fot. 9. Złoty medal Mistrzostw Polski w jūjutsu 1994 (rewers). Awers przedstawia godło Polski i w otoku napis „Mistrzostwa Polski” / **Photo 9.** Gold medal of Polish Championships in ju-jitsu 1994 (reverse). Averse shows emblem of Poland and inscription: „Mistrzostwa Polski” (Polish Championships) (źródło / source: W.J.C.)

⁶ Opracowanie ikonografii banknotów z perspektywy humanistycznej teorii sztuk walki wymaga osobnego, wnikliwego studium.

⁷ Pełny opis podaje Janusz Maciaszek [1983b].

Medale turniejowe są dość często produkowane seryjnie w odmianach „kolorów” – złote, srebrne i brązowe. Pokazany na fot. 8 medal z wyobrażeniem walczących džudoków (*jūdōka*) jest wykorzystywany także w zawodach sportowego *jūjutsu* (podobnie jak „uniwersalne” medale z walczącymi karatekami). Staraniem organizatorów produkowane są także medale poświęcone tej jednej tylko imprezie lub przynajmniej jednej dyscyplinie (jak na fot. 9).

Fot. 10–12 pokazują medale przygotowane specjalnie na turnieje w Lubsku i Głogowie. Wprawdzie organizacja pn. Międzynarodowa Federacja Modern Ju-Jitsu z Głogowa (prezentująca swoje logo obok logo PZJJ na medalu mistrzostw, fot. 12) ustaliła przepisy tzw. modern ju-jitsu, które są formułą mieszającą zasady *jūjutsu* i *kyokushin karate*, ale pokazanie na obydwu medalach scen wziętych wprost z *kyokushin karate* jest już pewną przesadą (fot. 10 i 12).

Fot. 10. Medal MP Lubsko 2001 / **Photo 10.** Medal of National Championships in Lubsko 2001
(źródło / source: W.J.C.)

Fot. 11–12. Awers i rewers medalu MP w Głogowie / **Photo 11–12.** Averse & reverse of the NC medal Głogów 2001
(źródło / source: W.J.C.)

Inne medale i odznaki

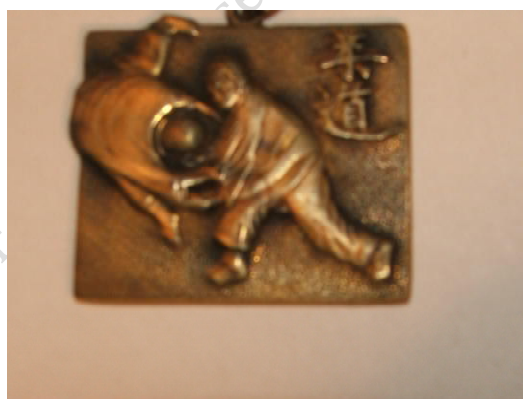
Tradycja historyczna i symbolika kulturowa (w szczególności narodowa) znajduje swe odzwierciedlenie w sztuce medalierskiej, a także w falerystyce – na odznaczeniach i odznakach [Rościszewski 1986].

Możemy rozróżnić: 1) odznaki członkowskie, których posiadanie jest prawem każdego członka danej organizacji; 2) odznaki przyznawane za długoletni staż członkowski – niejako automatycznie np. po 10 lub 15 latach; 3) odznaki honorowe przyznawane za szczególne zasługi. Prócz tych odznak danej organizacji wyróżnić należy kolejną kategorię – 4) odznak za działalność w danej dziedzinie przyznawanych przez odpowiednie ministerstwo danego kraju.

Odznaki pierwszego typu są sprzedawanymi lub rozdawanymi dla reklamy i promocji gadżetami. Bardziej wartościowe są odznaki drugiego rodzaju, jako rzadziej uzyskiwane. Szczególną jednak wartość posiadają odznaki kategorii 3 i 4. Przykładem waloru kat. 3 jest „Złota Odznaka PZJJ”, najwyższe odznaczenie Polskiego Związku Ju-Jitsu. Z racji niewielkich rozmiarów (średnica ok. 2 cm) zawiera jedynie centralnie umiejscowione godło Polski, w otoku nazwę związku, to wszystko w kolorze złotym na tle białoczerwonej sakury (kwiat wiśni) i otoczone w ok. 60% wieńcem. Sakura jest tutaj, podobnie jak w *jūdō*, nawiązującym do kodeksu *Bushidō* symbolem drogi wojownika. Z kolei odznaka resortowa „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej”, jak ta przyznana obydwu autorom za działalność w Stowarzyszeniu Idōkan Polska (fot. 14), jest dobrym przykładem nagrody i obiektywnego wyrazu uznania za działalność i znaczące dokonania w dziedzinie sztuk walki i – bardziej ogólnie – w kulturze fizycznej. Wyobrażenie biegacza z pochodnią na tymże odznaczeniu nasuwa skojarzenie ze sportem i kulturą fizyczną.

Fot. 14. Odznaka resortowa za zasługi w kulturze fizycznej (źródło: zbiory własne) / **Photo 14.** Ministerial award of merit in physical culture (source: own collection)

Fot. 15. Plakietka *jūjutsu* / **Photo 15.** Decoration ju-jitsu (źródło / source: W.J.C.)

Z kolei plakietka na fot. 15, przyznana jednemu z autorów za znakomite umiejętności techniczne w *jūjutsu*, pokazuje technikę rzutu sztuki *jūjutsu*, lecz opatrzona jest napisem *jūdō*. To kolejny przykład, gdy środowiska *jūjutsu* i *jūdō* zapożyczają od siebie pewne kody znaczeniowe. Aktualnie bogatsze, jako sport olimpijski, i lepiej zinstytucjonalizowane jest *jūdō*, ale pamiętajmy, że wyewoluowało ono z o wiele starszego klasycznego *jūjutsu*.

Podsumowanie

Wśród wyobrażeń na monetach znajdujemy: 1) sztuki walki będące jednocześnie sportami walki (jak olimpijskie *jūdō* i *taekwondo* oraz pozaolimpijskie *karate* i *wu shu*); 2) dzisiejsze dyscypliny olimpijskie o rodowodzie militarnym (np. szermierka); 3) dawne umiejętności wojowników i rycerzy. Ponadto z historyczną sztuką wojenną wiążą się takie kategorie, jak: 1) waleczni

władcy i przywódcy, bohaterowie, 2) twórcy i postaci literackiej tradycji, 3) bohaterstwo wojenne i bohaterowie, 4) fortyfikacje. Pośrednio, z humanistycznej teorii sztuk walki, wynika ideał *homo creator nobilis*, co zostało pokazane na wybranych przykładach. Pokazano też medale i odznaki o treści wskazującej ogólnie na kulturę fizyczną, sport lub różne sztuki walki i tradycje dawnych kultur rycerskich, a ponadto jubileusze, wybitne postaci oraz wydarzenia środowiska sztuk walki.

Jeżeli oprócz korony i berła jako symbol królewskiej władzy przedstawiany jest miecz, ewentualnie włócznia św. Maurycego lub szabla, może to świadczyć o dużym znaczeniu tradycji wojskowych w danym kraju w danym czasie. Starożytne rydwany, celtyccy jeźdźcy, konni rycerze europejscy, proste miecze chrześcijańskich rycerzy, szwajcarska kusza, szable polska i turecka, japoński miecz *katana* – stanowią zarówno produkty cywilizacji różnych miejsc i czasów, jak też czynniki współkształtujące historię. Szczególny ideowy dorobek rycerskich kultur, jak specyficzny etos i kodeksy honorowe, został zachowany w wojsku (np. w Wojsku Polskim), w neoolimpijskim kanonie etycznym *fair play* i w japońskim *budō*.

BIBLIOGRAFIA

1. *50 éves a Magyar Nemzeti Bank*, Budapest 1974.
2. Agostino Polska, klaser Jan Paweł II Wielki. Wyjątkowa pamiątka po Wielkim Polaku, 2006.
3. Bauer W., Dümotz I., Golowin S. (2002), *Lexikon der Symbole* (19. edn.), Fourier Verlag, Wiesbaden.
4. Biskup M. (1971), *Działalność publiczna Mikołaja Kopernika*, TNT, Toruń.
5. Broszury informacyjne NBP, 1996–2004.
6. Cynarski W.J. (2004), *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, UR, Rzeszów.
7. Cynarski W.J., Cynarska E. (2004), *Ekonomiczne uwarunkowania emisji monet srebrnych na przykładzie grosza*, IRK-MC, t. 4, s. 352–355.
8. Cynarski W.J., Obodyński K., Litwiniuk A., Cynarska E. (2006), *Aikijutsu in Europe and in Poland – present-day picture (1987–2004)*, „Idō – Ruch dla Kultury – Movement for Culture”, vol. 6, pp. 68–82.
9. Czaplicki Z. (1994), *Igrzyska olimpijskie na monetach polskich* [w:] J. Lipiec [red.], *Logos i etos polskiego olimpiizmu*, WN „Fall”, Kraków, s. 229–235.
10. Czaplicki Z., Czaplicki K. (2004a), *Numizmatyka w edukacji olimpijskiej dzieci i młodzieży*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, nr 11, s. 35–39.
11. Czaplicki Z., Czaplicki K. (2004b), *Ateny 2004 – XXVIII Igrzyska Olimpijskie na monetach polskich*, „Sport Wyczynowy”, nr 7–8, s. 126–128.
12. Duński S., Maciaszek J. (1982), *Medale papieskie Jana Pawła II z kolekcji Stanisława Duńskiego*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 3–4, s. 65–70.
13. Grzybowski S. (1972), *Mikołaj Kopernik*, Książka i Wiedza, Warszawa.
14. Haczewska B., Kiersnowski R., Kubiak S., Suchodolski S. (1984), *Mennictwo średniowieczne*, PTAiN, Kraków.
15. Kabaj W. (1983), *Numizmatyka i ikonografia na medalach z serii „królewskiej” PTAiN*, „Bydgoskie Wiadomości Numizmatyczne”, s. 1–16.
16. Kabaj W. (1984), *Numizmatyka i ikonografia na medalach z serii „królewskiej” PTAiN. Część II – królowie elekcyjni*, „Bydgoskie Wiadomości Numizmatyczne”, s. 1–20.
17. Kamiński C. (1983), *Ilustrowany katalog monet polskich 1916–1982*, wyd. VI, KAW, Warszawa.
18. Kamiński C., Kopicki E. (1976), *Katalog monet polskich 1764–1864*, KAW, Warszawa.
19. Kamiński C., Kurpiewski J. (1982), *Katalog monet polskich 1649–1696 (Jan Kazimierz, Michał Korybut Wiśniowiecki, Jan III Sobieski)*, KAW, Warszawa.
20. Kamiński C., Kurpiewski J. (1984), *Katalog monet polskich 1632–1648 (Władysław IV)*, KAW, Warszawa.
21. Kamiński C., Żukowski J. (1980), *Katalog 1697–1763 (Epoka Saska)*, KAW, Warszawa.
22. Korczyńska E., Paszkiewicz B. (1989), *Mennictwo XIX i XX wieku*, PTAiN, Kraków.
23. Lipiński M. (1983), *Nowa emisja monet Watykanu*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 6–7, s. 120–121.
24. Maciaszek J. (1981), *Medale i monety okolicznościowe Jana Pawła II (cz. II)*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 8, s. 155–160.
25. Maciaszek J. (1983a), *Polskie monety z wizerunkiem papieża Jana Pawła II*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 4, s. 74–75.
26. Maciaszek J. (1983b), *Nowy medal polsko-amerykański*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 6–7, s. 100.
27. Maciaszek J. (1983c), *Medale i monety Jana Pawła II (cz. II)*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 6–7, s. 124–132.
28. Maciaszek J. (1988), *Monety okolicznościowe wydane z okazji wizyty Jana Pawła II w krajach południowej Afryki*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 7–12, s. 61–63.
29. Maciaszek J., Paszkiewicz B. (1980), *Medale i monety Jana Pawła II (cz. I)*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 6, s. 112.

30. Mikołajczyk A. (1983), *Geneza i rozwój nowożytnej monety polskiej*, PTAiN, Kraków.
31. Morawiecki L. (1986), *Mennictwo celtyckie*, PTAiN, Kraków.
32. Parachimowicz J. (1995), *Katalog monet polskich obiegowych i kolekcjonerskich od 1916*, Nefryt, Szczecin.
33. Rościszewski J.E. (1986), *Tradycja historyczna w symbolu. Jeszcze o falerystyce*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 5–8, s. 112–116.
34. S.L. (1983), *Medale z okazji pielgrzymki Jana Pawła II*, „Kolekcjoner Polski”, nr 7, s. 9.
35. Salamon M. (1987), *Mennictwo bizantyńskie*, PTAiN, Kraków.
36. Schön Gerhard (1995), *Olympia Weltmünzkatalog*, Battenberg, Augsburg.
37. Schön Günter (1996), *Kleiner deutscher Münzkatalog. Mit Österreich, Schweiz und Liechtenstein ab 1871 – mit Jaeger-Nummern* (26. edn.), Battenberg, Augsburg.
38. Szyszko-Bohusz A. (2006), *Twórczość Jana Pawła II w relacji do etycznych założeń dalekowschodnich sztuk walki*, „Idō – Ruch dla Kultury – Movement for Culture”, t. 6, s. 21–26.
39. Zwaricz W.W. (1976), *Numizmatyczny Słownik*, Lwów.

Key words: martial arts, numismatics, art of medallist, phaleristics

SUMMARY

Problem and theoretical perspective: The aim of conducted research was to explain the phenomenon of martial arts on coins and medals. The issue has been approached from the perspective of numismatics and related fields as well as the humanist theory of martial arts.

Material and methods: The research material has been mainly catalogue contents and own collection. The following methods have been used: analysis of the literature on the subject and analysis of the contents of the numismatic and medallist values, which have been complemented by historical and comparative reflection on military traditions and symbols of the ways of warriors from various cultures encrypted in those values.

Results and conclusions: Research results and conclusions may be formulated in the following way: Among the images on coins we find 1) martial arts being at the same time combat sports (like the Olympic jūdō and taekwondo or non-Olympic karate and wu shu); 2) contemporary Olympic disciplines of military origin (e.g. fencing); 3) old warrior's and knight's skills. Moreover, the following categories are connected with the historic art of war: 1) brave rulers and leaders, historic heroes; 2) writers and literary characters; 3) war heroism and heroes; 4) fortresses. The ideal of a noble and creative master of a moral way is also connected with the way of martial arts, which has been shown on selected examples. Also medals with contents indicating generally physical culture, sport various martial arts and knightly traditions have also been presented.